

ВИЩА ШКОЛА

*Кременчуцький державний
університет імені
Михайла Остроградського*

7-8/2010

ЗМІСТ

ПРЕС-СЛУЖБА МОН ІНФОРМУЄ	3
ВІЗИТНА КАРТКА	
Михайло Загірняк. Кременчуцькому державному університету імені Михайла Остроградського — 50 років	5
УПРАВЛІННЯ ВНЗ	
Михайло Загірняк, Андрій Почтовюк. Оцінка процесів і рішень в управлінні сучасним університетом	11
Юрій Беляєв. Міжнародні зв'язки як важливий напрям удосконалення управління університетом в умовах європейської освітньої інтеграції	18
ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
Олексій Чорний, Дмитро Родькін. Віртуальні комплекси і тренажери — технологія якісної підготовки фахівців у галузі електромеханіки, автоматизації та управління	23
Олександр Єлізаров. Лекційні демонстрації з фізики як елемент наукової творчості студентів	35
Світлана Мартиненко, Наталія Чернігівська. Когнітивний компонент як складова моделі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності	44
Катерина Ковальова. Підготовка студента-магістранта до проведення успішної лекції	51
Віталій Кліменко. Наступність як основа підготовки сучасних фахівців технічного профілю	57
ОСВІТА І СУСПІЛЬСТВО	
Володимир Міщенко. Проблеми підвищення конкурентоспроможності на ринку праці	64
ВИХОВНА РОБОТА	
Валентина Сергієнко, Віктор Костін. Проблеми виховання студентської молоді	75
Кіра Стецюк. Художньо-естетичний розвиток особистості як детермінанта підвищення професійної компетентності фахівців	80
Світлана Нечай. Педагогічний потенціал музики як засіб природовідповідного і цілісного розвитку особистості	86
БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС	
Жанна Таланова. Болонська інтеграція докторської підготовки: редукція чи розвиток для України?	96
Вища освіта і наука: анотований огляд періодичних видань	107
Анотації	126

ВИЩА ШКОЛА

Виходить 12 разів на рік. Видається з січня 2001 року

Науково-практичне видання

Заступник головного редактора — **К.М. ЛЕВКІВСЬКИЙ**

Редакційна колегія: В.П. Андрущенко, В.Д. Базилевич, Н.Б. Болотіна, В.С. Брюховецький, В.К. Буряк, О.А. Грیشнова, С.Д. Гусарєв, М.І. Іншин, О.А. Кириченко, В.Ф. Колесник, А.Є. Конверський, В.Г. Кремень, А.І. Кузьмінський, В.І. Кушерець, Н.М. Кушнарєнко, М.З. Мальський, В.В. Миронов, В.І. Міщенко, І.Ф. Надольний, Л.М. Новохатько, В.Л. Ортинський, С.М. Панчишин, Ю.Є. Петруня, П.Д. Пилипенко, М.В. Попович, І.Ф. Прокопенко, В.М. Синьов, В.Я. Тацій, Ю.Ю. Туниця, О.Л. Шевнюк, С.І. Юрій

Над випуском працювали: В.І. Карасьов, В.П. Розумний, Л.В. Кирпич, Ю.М. Слуцька — відповідальний секретар, Ю.М. Проценко, С.М. Сафронова, С.А. Торба, Л.С. Кулешова, А.С. Тютюнник, І.А. Олійник, Л.І. Жиборовська

На першій сторінці обкладинки — Михайло Загірняк, ректор Кременчуцького державного університету імені Михайла Остроградського, доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Індекс журналу в каталозі передплатних видань України: 21876

Постановою президії ВАК України від 8 листопада 2007 р. № 1-05/9 журнал "Вища школа" внесено до Переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогіки та філософії на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України. Свідоцтво КВ № 12864-1748ПР від 27.06.2007. Усі права застережено. Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакції. Редакція не обов'язково поділяє думку автора. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та іншої інформації несуть автори публікацій. Відповідальність за зміст рекламних оголошень несе рекламодавець.

Адреса редакції: 01034, м. Київ, вул. Стрілецька, 28.

Тел.: (044) 272-42-91; **факс:** (044) 234-23-36.

E-mail: editor@znannia.com.ua <http://www.znannia.com.ua>

Засновник — Міністерство освіти і науки України

Видавець — Видавництво "Знання"

Підписано до друку 29.07.2010. Формат 70x108 1/16.

Папір офс. № 1. Друк офс. Гарнітура Academy.

Ум. друк. арк. 11,2. Обл.-вид. арк. 11,1. Наклад 1000 примірників. Зам. №

АТ "Віпол", 01154, м. Київ, вул. Волинська, 60.

© "Вища школа", 2010

КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК СКЛАДОВА МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Світлана Мартиненко, проректор із соціально-гуманітарних питань Київського університету імені Бориса Грінченка, професор кафедри теорії та історії педагогіки, доктор педагогічних наук;

Наталія Чернігівська, старший викладач кафедри практики і методики навчання англійської мови Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Процес розвитку сучасного суспільства спрямовує модернізацію освітньої системи на розвиток педагогічної освіти, підвищення якості підготовки педагогічних працівників і передбачає спеціальну підготовку майбутнього педагога. Створення єдиного освітнього європейського простору висуває нові вимоги до вивчення іноземних мов і підготовки майбутніх вчителів іноземної мови зокрема, передбачає готовність до навчання впродовж життя, здатність до самоосвітньої діяльності.

Метою цієї статті є визначення сутності та складових моделі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності, розкриття її компонентів, виявлення структури та змісту когнітивного компоненту.

Сучасні педагогічні дослідження вітчизняних науковців (І.М. Богданової, Н.Б. Булгакової, С.М. Мартиненко, О.Я. Савченко, С.О. Сисоевої та ін.), а також російських учених (Л.А. Байкової, А.Я. Данилюка, В.О. Караковського, Н.І. Кондакова, В.В. Краєвського, Л.І. Новікової, В.М. Полонського, Л.М. Фрідман та ін.) підтверджують той факт, що метод моделювання широко використовується в сучасних педагогічних дослідженнях. Так, С.М. Мартиненко визначає моделювання як "метод опосередкованого теоретичного керування об'єктом, у процесі якого досліджується не сам об'єкт, а використовується штучна або природна система, що перебуває в певній відповідності до об'єкта, який вивчається. На деяких етапах пізнання модель здатна його змінювати і давати інформацію про об'єкт, що моделюється"¹.

У працях В.П. Беспалька, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, В.О. Сластьоніна та інших глибоко досліджується моделювання професіограм май-

¹ Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика / С.М. Мартиненко. — К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. — С. 158.

бутнього вчителя, наводяться міркування щодо визначення сутності освітнянської моделі, а саме:

- спосіб організації життєдіяльності навчального закладу;
- приклад досвіду, в якому переосмислюється педагогічна діяльність і досвід у навчанні або учінні;
- систематизована форма інноваційного експерименту тощо.

Розкриваючи основні характеристики ознак моделі, науковці В.П. Давидов, М.І. Кондаков, К.Є. Морозов, О.Х.-А. Рахімов, Л.Л. Хоружа, В.О. Штофф та інші зазначають її відповідність об'єкту, що досліджується, здатність замінювати його в процесі вивчення таким чином, щоб давати про нього нову інформацію. Аналіз сутності та функцій моделювання як методу теорії пізнання дає можливість розробити теоретичну модель процесу підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності відповідно до таких вимог:

- модель має відображати цілісність процесу і взаємозв'язок основних функцій діагностичної діяльності;
- відповідати реальним властивостям структурних елементів змодельованої системи;
- мати відтворювальний характер, який дає можливість її експериментально перевірити.

Визначаючи структурні компоненти моделі процесу підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності, ми керувалися міркуванням Ю.М. Кулюткіна, що для "здійснення ефективної самоосвітньої діяльності студенту необхідно володіти регуляторною основою діяльності, яка включає знання властивостей і відношень реального об'єкта, усвідомлення його цінності, володіння способами взаємодії з цим об'єктом"².

У результаті теоретичного аналізу наукових джерел з окресленої проблеми до моделі було включено три компоненти: *мотиваційний*, що забезпечує формування вмотивованого ставлення до пізнавальної та самоосвітньої діяльності; *когнітивний*, що передбачає формування системи знань і розвиток мислення майбутнього вчителя — здійснення практичної підготовки та підготовки до самоосвітньої діяльності; *операційно-змістовий*, в основі якого лежить вироблення дослідницьких, лінгвістичних, самоосвітніх умінь. Компоненти моделі процесу підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності тісно взаємопов'язані. Ми вважаємо, що важливим структурним елементом моделі та водночас спільною ланкою для компонентів є педагогічна практика, яка в умовах ступеневої підготовки виконує освітню, розвивальну, інтегративну, адаптаційну, мотиваційно-пізнавальну, корекційну, конструктивно-організаційну, комунікативну функції.

З метою ґрунтовного аналізу психолого-педагогічних основ когнітивного компоненту моделі процесу підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності вважаємо за потрібне розглянути та прокомен-

² Кулюткин Ю.Н. Ценностные ориентиры и когнитивные структуры в деятельности учителя / Ю.Н. Кулюткин, В.П. Бездухов. — Самара, 2002. — С. 197—198.

тувати сутність поняття “когнітивний стиль”. У психолого-педагогічній літературі когнітивний стиль визначається як “система притаманних індивідуальних способів пізнання, характерних для нього стратегій сприймання, запам’ятовування, мислення, розв’язування задач. Когнітивний стиль не впливає безпосередньо на успішність діяльності, він визначає її манеру, спосіб, шлях до мети”, тому існують різні за структурою, але однакові за ефективністю способи отримання результату. Виявляється когнітивний стиль переважно в мотиваційно нейтральних, нестресових ситуаціях. Когнітивний стиль лежить в основі формування індивідуального стилю пізнавальної або навчальної діяльності, відображає більш базові типологічні характеристики. Це окремі операції з переробки інформації, що практично не залежать від змісту діяльності, тому когнітивний компонент завжди наявний у теоретичній моделі експериментального дослідження і передбачає змістовно-методичний та практичний блоки, які науковці наповнюють відповідно до мети експериментального дослідження³.

Так, визначаючи структурні компоненти моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, Л.В. Коваль виділяє “когнітивно-процесуальний компонент і трактує його як такий, що спрямовується на засвоєння дидактико-методичних знань та вмінь, у тому числі про сутність загальнонавчальних технологій та оволодіння загальним алгоритмом їх застосування”. Він включає знання про загальнопедагогічні категорії, явища, процеси, закономірності, принципи, методи, форми, засоби навчання, способи організації педагогічно доцільної взаємодії з учнями та особливості моделювання навчально-виховного процесу в школі⁴. Під дидактико-методичними знаннями та вміннями Л.В. Коваль розуміє знання про те, як методично правильно організувати засвоєння понять, законів, правил, пояснити новий матеріал, провести закріплення вивченого, оцінити результати діяльності учнів відповідно до критеріїв їхніх навчальних досягнень, а також сформувати систему знань, умінь і навичок в учнів відповідно до результатів навчання за змістовими лініями Державного стандарту загальної освіти. Знання про сутність загальнонавчальних технологій, вміння застосовувати їх відповідно до мети педагогічної ситуації у процесі розв’язання навчально-професійних задач під час навчання у вищому навчальному закладі становить операційно-технологічну складову підготовки майбутніх учителів. Технологічно-проектувальні вміння характеризують здатність моделювати й проводити уроки на основі використання загальнонавчальних технологій освіти, здійснювати рефлексивну діяльність⁵.

Так, досліджуючи систему підготовки майбутнього вчителя, С.М. Мартиненко вказує, що когнітивний компонент передбачає формування системи знань і розвиток мислення майбутнього вчителя такими педагогічними засобами: створення інтелектуального фону занять, розв’язання педагогічних

³ Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — С. 401.

⁴ Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова / Л.В. Коваль. — Донецьк: Юго-Восток, 2009. — С. 124.

⁵ Там само. — С. 125.

задач, формування когнітивних дій⁶. Поділяючи думку В.І. Іщенка, який досліджує підготовку майбутнього вчителя природничих дисциплін до самоосвітньої діяльності, ми вважаємо, що когнітивний компонент моделі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності містить у собі загальні, спеціальні, психологічні, педагогічні та методичні знання, а також методологічні, методичні, дослідницькі, інноваційні вміння та вміння педагогічного психологічного впливу на учнів і дорослих⁷.

Таким чином, у процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності в умовах педагогічного університету необхідно формувати знання теорії та практики педагогічної діяльності вчителя іноземної мови; здатність до самоконтролю, самовдосконалення та самоактуалізації як складових самоосвітньої діяльності, що становлять когнітивний компонент процесу підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності.

У своєму дослідженні ми враховуємо міркування психологів і педагогів А.М. Алексюка, В.І. Гінециньського, Л.І. Грищенко, В.І. Загвязінського, В.І. Іщенка, Л.В. Коваль, С.М. Мартиненко, Л.Л. Хоружої, В.А. Якуніна та інших, що процес засвоєння знань студентами — майбутніми вчителями англійської мови варто розглядати як єдність етапів: сприймання змісту, визначення та усвідомлення ознак властивостей об'єктів, процесів та явищ; осмислення — встановлення істотних зовнішніх і внутрішніх зв'язків; запам'ятовування, закріплення та активне відтворення виділених ознак, властивостей, зв'язків; застосування засвоєних знань у розв'язанні конкретних практичних завдань або з метою засвоєння знань про нові класи об'єктів. Отже, подані вище етапи засвоєння знань ми взяли за основу когнітивного компоненту моделі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності. Для оптимального функціонування цього компоненту ми враховували основні умови експериментальної побудови системи підготовки майбутнього вчителя, розроблені С.М. Мартиненко. До них належать:

- системність, неперервність професійної підготовки студентів (I—IV курси) в оволодінні самоосвітньою діяльністю, формування комплексних умінь у процесі підготовки до самоосвітньої діяльності;
- особистісно-діяльнісний підхід до цілеспрямованого формування позитивно-діялісного ставлення студентів до самоосвітньої діяльності у процесі професійної підготовки;
- міждисциплінарна інтеграція психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін з метою забезпечення єдності та взаємовідповідності загальнопедагогічної та фахової лінгвістичної підготовки майбутнього вчителя до самоосвітньої діяльності;
- поетапне адаптивне управління процесом оволодіння самоосвітньою діяльністю⁸.

⁶ Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика / С.М. Мартиненко. — К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. — С. 160.

⁷ Іщенко В.І. Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до самоосвітньої діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук / В.І. Іщенко. — К., 2009. — С. 10.

⁸ Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика / С.М. Мартиненко. — К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. — С. 188—189.

Враховуючи предмет нашого дослідження, в основу оволодіння когнітивним компонентом процесу підготовки до самоосвітньої діяльності майбутнім учителем іноземної мови було покладено аналіз змісту навчальних дисциплін, який дав можливість виявити їх потенціал для реалізації завдань підготовки до самоосвітньої діяльності. Проведення практичних занять допомогло побудувати цю роботу за різними напрямками: формувати систему знань для здійснення самоосвітньої діяльності, відпрацьовувати когнітивні та самоосвітні дії, прищеплювати ціннісне ставлення до самоосвітньої діяльності, розвивати її мотиваційну спрямованість.

Організація експериментального навчання базувалась на контекстному підході, за умов якого збереглися традиції та підходи до вивчення іноземної мови та методики навчання іноземної мови, які склалися на філологічному факультеті Київського міського педагогічного університету імені Б.Д. Грінченка та продовжують застосовуватись у Гуманітарному інституті Київського університету імені Бориса Грінченка. Підготовка до самоосвітньої діяльності органічно ввійшла до загального контексту, доповнюючи, збагачуючи та уточнюючи його. Для того, щоб реалізувати цей принцип у процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови в педагогічному університеті, необхідно було визначити коло діагностичних знань, потім поелементно структурувати їх, виділивши інформаційні одиниці, які підлягають засвоєнню, встановити порядок їх введення (під час вивчення якої дисципліни і теми ці знання будуть формуватися).

Система знань про самоосвітню діяльність і вміння їх застосовувати ми розподілили на три групи: знання про сутність самоосвітньої діяльності; знання технології самоосвітньої діяльності; навички застосування самоосвітньої діяльності.

До першої групи належать знання про роль самоосвітньої діяльності в педагогічній діяльності майбутнього вчителя іноземної мови, її місце в системі педагогічної діяльності, знання про мету, засоби, функції самоосвітньої діяльності тощо.

До другої групи належать знання про об'єкт, предмет, спрямованість самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя іноземної мови, вимоги до якості самостійної роботи, пізнавальної діяльності, складові самоосвітньої діяльності: самоконтроль, самовиховання, самоактуалізацію тощо.

Третю групу складають знання про засоби підготовки та здійснення самоосвітньої діяльності, методи самоаналізу.

Для того, щоб визначити послідовність і порядок підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності у процесі вивчення предметів психолого-педагогічного циклу (ОКР "бакалавр"), ми співвіднесли зміст самоосвітньої діяльності з логікою вивчення курсу "Практика усного та писемного мовлення", "Практична граматики", "Практична фонетика", "Друга іноземна мова", "Лексикологія", "Історія мови (англійської)", зі змістом виробничої педагогічної практики та побудували матрицю, що відображає включення самоосвітніх знань і навичок у процес вивчення фахових дисциплін. Матрицю подано в таблиці.

Включення знань, умінь та навичок самоосвітньої діяльності (СД) у процесі вивчення фахових дисциплін

№ з/п	Знання, уміння та навички СД для засвоєння	Практика усного та писемного мовлення	Практична грамати-ка	Практична фонетика	Виробнича практика	Друга іноземна мова	Лексикологія	Історія мови (англійської)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Знання про сутність самоосвітньої діяльності								
1	Роль СД в педагогічній діяльності майбутнього вчителя іноземної мови				+			
2	Місце СД в системі педагогічної діяльності	+			+	+		
3	Мета, засоби, функції СД	+			+			
Знання технології самоосвітньої діяльності								
4	Об'єкт, предмет, спрямованість СД майбутнього вчителя іноземної мови	+			+	+	+	+
5	Вимоги до якості самостійної роботи	+	+	+	+	+	+	+
6	Складові СД: самоконтроль, самовиховання та самоактуалізація	+	+	+	+	+	+	+
Оволодіння навичками застосування самоосвітньої діяльності								
7	Засоби підготовки та здійснення СД	+			+		+	+
8	Методи самоаналізу	+	+	+	+	+	+	+

Як бачимо в таблиці, важливим чинником під час організації експериментального навчання було визначення логіки засвоєння самоосвітніх умінь і навичок у процесі вивчення фахових дисциплін.

Таким чином, можна зробити висновок, що у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності під час викладання спеціальних фахових дисциплін, що є складовими когнітивного компоненту, формування навичок самоосвітньої діяльності у майбутнього вчителя іноземної мови найчастіше відбувається у процесі вивчення таких з них: “Практика усного та писемного мовлення”, “Друга іноземна мова”, “Лексикологія”, “Історія мови (англійської)”, під час виробничої практики. Формування навичок самоосвітньої діяльності у майбутнього вчителя іноземної мови — складова когнітивного компоненту моделі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвітньої діяльності — передбачає оволодіння знаннями про роль самоосвітньої діяльності у педагогічній діяльності майбутнього вчителя іноземної мови, її місце в системі педагогічної діяльності, мету, засоби, функції; знаннями про об’єкт, предмет, спрямованість самоосвітньої діяльності, вимоги до якості самостійної роботи, самостійної пізнавальної діяльності, складових самоосвітньої діяльності: самоконтроль, самовиховання та самоактуалізацію; знаннями про засоби підготовки та здійснення самоосвітньої діяльності, методи самоаналізу.

Список використаної літератури:

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
2. Іщенко В.І. Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до самоосвітньої діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук / В.І. Іщенко. — К., 2009. — 20 с.
3. Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова / Л.В. Коваль. — Донецьк: Юго-Восток, 2009. — 375 с.
4. Кулюткин Ю.Н. Ценностные ориентиры и когнитивные структуры в деятельности учителя / Ю.Н. Кулюткин, В.П. Бездухов. — Самара, 2002. — 402 с.
5. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика / С.М. Мартиненко. — К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. — 434 с.

© С. Мартиненко, Н. Чернігівська, 2010